

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

VI. évfolyam 4. szám

2003. november

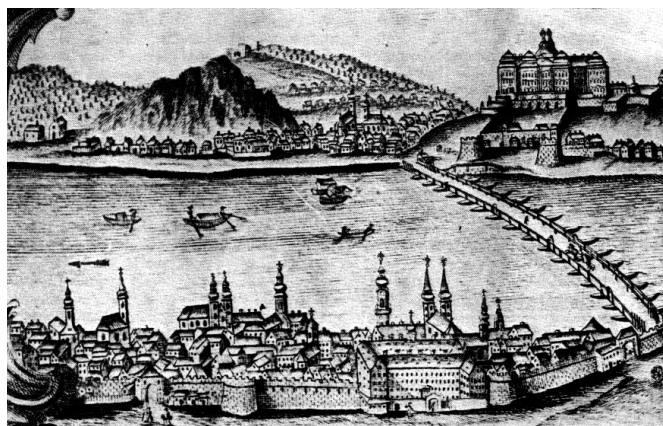
Szabaddá vált Pest-Buda

Háromszáz éve történt

Mintegy két évtizedes kilincselés után Buda és Pest polgárai 1703. október 23-án nyerték újra el a szabad királyi városi kiváltságaikat. Korábban a bécsi Udvari Kamara földesúri birtokként kezelt települések számára ez volt az első lépés az országos központtá fejlődéshez. A Habsburg uralkodó a városok jogait Rákóczi seregeinek térhódításai közben adta vissza

A töröktől visszafoglalt Buda és Pest a 18. század elejére ismét várossá fejlődött. Azonban korábbi kiváltságaiknak nyoma sem maradt. Földesúri jogaikat a bécsi Udvari Kamara és a kamarai igazgatás gyakorolta. A városok közvetlen irányítója a Budai Kamarai Adminisztráció vezetője volt. Fejlődésüket lassította a városi szabadságjogok felfüg-

gesztése, korlátozva a város élére kinevezett polgármester (Pesten bíró) és a városi tanács működését. Feladatuk csupán a kiadott rendel-

Buda és Pest látképe 1780 körül (J. F. Binder rézmetszete)

kezések végrehajtása volt.

A török hódítás idejéig ragyogóan prosperáló Buda városa kiváltságait még IV. Béla Aranybullának nevezett szabadalomlevele, majd I. Ferdinánd 1528. évben szintén aranypecsét-

tel ellátott megerősítése tartalmazta. Egyike volt a szabad királyi városokként is emlegetett 15. század eleji hét tárnoki városnak (Buda,

Pozsony, Sopron, Nagyszombat, Kassa, Eperjes, Bártfa). Ezek főbírája, a tárnokmester a budai tárnoki széken Buda város szokásjoga szerint ítélkezett a polgári ügyekben. Buda jelen- (Folytatása a 4. oldalon.)

Katona Józsefvárosa

A renoválások és rehabilitáció révén építészeti szempontból ismét egyre karakteresebb és tisztább legendás Szentkirályi utcát járva pontosan egy tucat emléktábla, -jel, -felirat tűnik szemünkbe. Ezek egy része nem csak a szűkebben vett Pest-Buda, hanem a haza és a nagyvilág számos kiemelkedő személyiségét, egyúttal táját és történelmét idézi meg.

Így nem meglepő, hogy városnegyedünk kecskeméti vonatkozással is rendelkezik. A Szentkirályi utca derekán, a legendás OKISZ Sport és Kultúrcsarnokkal átellenben lévő ódon, 1910-ben épült bérház falán Katona József igen figyelemre méltó emléktáblája található. A Szentkirályi u. 23. számú épület magasföldszinti lakásainak ablaksíkjában míves dombormű szövegét olvashatjuk: „Itt állott KARACS FERENC rézmetsző háza, ahol KATONA JÓZSEF 1811-ben és 1813-ban lakott s a magyar tragédiáirás magasságai felé vezető munkásságát megkezdte.

A BÁNK BÁN költőjének emlékeztére halála századik évfordulóján állította Budapest székesfőváros közönsége 1830–1930.”

A nagyméretű emléktábla felső harmada íves kiképzésű s abban Katona József szembenéző, félig domború mell-portréja (Folytatása a 3. oldalon.)

Deák-nap Csepelen

Emléktábla, mellszobor és emlékülés

Október 16-án Deák Ferenc születése 200. évfordulója alkalmából a Csepeli Helytörténeti és Városszépítő Egyesület – Csepel Önkormányzatával és a Királyerdei Művelődési Házsal együttműködve – emléknapot szervezett. A rangos rendezvénysorozat első lépéseként a Deák Ferenc nevet viselő csepeli utca 29. számú házában felavatták a „haza bölcsének” emléktábláját, amelyet rögtön koszorúval is díszítettek. Ezt követően a csepeli piac belső udvarán Deák Ferenc mellszobrát avathatta fel a kerület alpolgármestere, Horváth Gyula. Kora délután a Királyerdei Művelődési Házban Tóth Mihály

polgármester köszöntötte a Deák Ferenc emlékülés résztvevőit. Az ülésen Bolla Dezső, a csepeli helytörténeti egyesület elnöke „Deák Ferenc a hazafi és az ember” című előadásában emlékezett meg a kiegyezés létrehozójáról. A Kossuth Szövetség örökös elnöke, Gaulik István Deák Ferenc és Kossuth Lajos közösen véghezvitt, majd egymástól elváló tevékenységéről tartott előadást. Deák irodalmi kapcsolatairól Cserhalmi Zsuzsa, az ELTE docense előadásából tájékozódhattunk. Az emlékülés során nyitotta meg Orosz Ferenc alpolgármester a művelődési ház Deák-emlékkiállítását.

Buda és Pest szabad királyi városi rangja visszanyerésének 300. évfordulója alkalmából „Szabad királyi városok a magyar történelemben” címmel rendezik meg Levéltári Napját Budapest Főváros Levéltára 2003. november 17-én a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Dísztermében.

Buda és Pest 300 éve nyerték vissza szabad királyi városi státuszukat. Az alkalmat nemcsak arra szeretnék felhasználni, hogy a közvéleményben kevésbé számon tartott esemény jelentőségét szélesebb körben tudatosítsák, hanem arra is, hogy ezt a magyar várostörténet szélesebb kereteibe, hosszú távú folyamataiba illesztve vizsgálják. Elsősorban annak megvitatását tűzték ki célul, hogy a szabad királyi városi jogállás milyen szerepet játszott a városfejlődésben. A tervezett konferencia keretében a várostörténet különböző korszakaival, eltérő régiókkal, várostípusokkal foglalkozó kutatók cserélhetik ki nézeteiket erről a kérdés-

Levéltári Napok

ről. Reményeik szerint ez elő fogja mozdítani a jog- és igazgatástörténeti, illetve a városhálózatra és a városi társadalomra irányuló kutatások szemléletének, eredményeinek szervezettebb ötvöztetését. Mindezt kronológiai alapon szervezett szekciók keretében fogják megvitatni.

A Levéltári Napok 9.30-kor, a levéltári díjak átadásával kezdődik, a bevezető előadást 10 órától Prof. Dr. Gerhard Dilcher – Die europäische Stadtkommune. Der Idealtypus und die historische Forschung – tartja.

Az 1. szekcióban (Szabad királyi városok a középkori magyar királyságban) 10.30-tól Kubinyi András (Szabad királyi város – királyi szabad város?), Gönczi Katalin (A szabad királyi városi státusz jogi és társadalomtörténeti tartalma), Blazovich László (Városi jogkönyvek és a budai jogkönyv), Szende Katalin (A polgárjog megszerzésének elvei és gyakorlata a késő-

középkori Sopronban) előadásait hallhatjuk.

A 2. szekcióban (Szabad városok a kora újkorban) 12.20-tól kerülnek sorra H. Németh István (A szabad királyi városi rang a kora újkori Magyarországon), Oborni Teréz (Az erdélyi fejedelmi hatalom és a városok), Bariska István: (Nyugatmagyarországi szabad királyi városok a XVII. századi rendi hierarchiában) előadásai.

A 14.20-kor kezdődő 3. szekcióban Bácskai Vera (A királyi városok alkotása által palléroztatnak az országok), Orosz István (A szabad királyi városok és a mezővárosok gazdálkodása a XVI–XIX. században), Kenyeres István (Buda és Pest útja a városi privilégiumok visszaszerzéséig), Tóth Árpád (Polgárfelvételi stratégiák és a polgári cím vonzereje Pozsonyban a XIX. század első felében), Pál Judit (Marosvásárhely helye a Székelyföld iparfejlődésében 1848 előtt) és Beluszky Pál (A szabad királyi városok utóélete) tartja meg előadását.

(szm.)

Közönség és kapcsolat

A Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma által létrehozott Aquincumi Baráti Kör új időszaki kiadványt bocsátott útjára „Közönség és kapcsolat” címmel. A Baráti Kör, amely több mint tíz éve jött létre, legfontosabb céljának tekinti az Aquincumi Múzeum tevékenységének ismertetését és segítését – az antik kultúra népszerűsítése, az ókori hagyományok felelevenítése mellett. A múzeum is egyre szélesebben értelmezi feladatát, a régészeti kutatómunka, a kutatás eredményeinek megőrzése, bemutatása mellett a közönség minél szélesebb rétegeinek bevonására, aktivizálására törekszik. Az új kiadvány, az év kiállításairól és rendezvényeiről részletes eseménynaptárt tesz közzé, beszámol a már hagyománnyá vált programokról, például az igen sikeres Florália Tavaszünnepről, az Aquincumi Költőversenyéről. Megismerhetjük a Lengyelne Kurucz Katalin által vezetett közművelődési csoport sokrétű munkáját, múzeumpedagógiai tevékenységét: az „Ókori SzüniDödö” foglalkozásait, a művészeti szakkört, a múzeumi órákat... A kiadvány közelebb hozza a közönséget a régebben oly távolinak tűnő, titokzatos múzeumhoz azzal is, hogy bemutatja az intézmény belső életét, anyagi gyarapodását, pl. az új kiállítóter létrejöttét, a Mithras szentély (újra)feltárásának, konzerválásának munkáit vagy a Lyonban létrejött kiállítást. A sokrétű és hosszabb lélegzetű írások mellett a Múzeummal és az Aquincumi Baráti Körrel kapcsolatos rövid hírek, felhívások is helyet kaptak a kiadványban.

Gali Ágnes

Könyvbemutató Budavárán

Kevés volt a kirakott száz szék, ezért a rendezők gyorsan pótszékeket is beraktak a Budavári Önkormányzat Polgármesteri Hivatala aulájába, fedett belső udvarába szervezett rendezvényre. A Lánchíd Kör, a Budavári Önkormányzat és a Litea Könyvesbolt október 16-ának délutánjára Deák Ferenc születése bicentenáriuma tiszteletére könyvbemutatót szervezett – Liska Dénes „Deák Ferenc az adomák tükrében” című írása került itt bemutatásra. A résztvevőket Nagy Gábor Tamás budavári polgármester és Mojzes Imre egyetemi tanár, a Lánchíd Kör elnöke köszöntötte.

Két meglepetést is szerzett ez a rendezvény. Résztvevői egy európai színvonalú polgármesteri hivatal fogadóterét csodálhatták meg. A többszáz éves, felújított épület bejárata és a történeti múlt értékeinek megbecsülését tük-

rözni, a néhai belső udvar lefedésének modern építészeti megoldású kivitelezése pedig követendő példa lehet más polgármesteri hivatalok térhasznosításának tervezésekor. A másik meglepetés maga a könyvbemutató volt. Az idős, kissé elfogódott szerző nehezen nyílt meg hallgatói előtt, de első, kedvesen döcögő mondataiért később bőven kárpótolta hallgatóit anekdota-gyűjteménye megszületésének ismertetésével. Segítségére voltak ebben beszélgetőtársai, Meixner Mihály zenetörténész, a Magyar Rádió munkatársa és a szerző barátja, Monos Emil, a SOTE egyetemi tanára. Azt talán említeni sem érdemes, hogy kerekasztal beszélgetésüket egy-egy Deák-anekdóta elhangzása szakította meg, mindvégig kellemes hangulatot teremtve a könyvbemutató résztvevői számára.

Képeslap Pesti László kiadásában a kőbányai Kőrösi Csoma Sándor szoborról

Nemrég került kezembe *Kerékgyártó László* kisgrafika sorozata, mely az idén harminc éves Országparkról emlékezett meg. A kőbányai Népliget 41 ezer négyzetméterén Pest, Buda és Óbuda egyesítésének centenáriuma, 1973-ban

hozta ezt létre a Fővárosi Kertészeti Vállalat, az ország megyéinek támogatásával. A megyék egykori összefogására most a Budapesti Városvédő Egyesület Kőbányai Csoportja az említett a linóleummetszet sorozattal hívta fel a figyelmet, melynek mindössze száz példányban történt sokszorosítása *Palásthy László*-nak köszönhető.

Kőbánya több évszázadon át ellátta építőanyagokkal a pesti házépítőket. Az Óhegyen a 19. sz. közepén négy kőbánya és egy téglagyár működött. Kőfejtései a 19. század végén megszűntek, ekkorra a sertés-

Országpark és helytörténet

Kőbánya lokálpatriótáiról

nyésztés és a sörgyártás vált itt meghatározóvá. Az egykori település már az 1873-as városegysítésnél Budapest részévé vált. Történeti múltja jelentős mértékben segítette, hogy 1982-ben megnyílhatott a Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény, amely az ország egyik legjelentősebb téglagyűjteményét birtokolja. A kerületi tanács kiadásában jelent meg 1985-ben a „Kőbányai utcák, utak, terek, parkok története” (Simó József, Csernus Lukács Lajos, Csonka Sándor, Dr. Gecse Albert, Pethes László tanulmányai), melyet 1987-ben Csonka Sándor kötete, a „Kőbánya közlekedésének története” követte. A lokálpatriótákat összefogó egykori Kőbányai Helytörténeti Munkabizottság szerepét napjainkban a Budapesti Városvédő Egyesület Kőbányai csoportja vette át, vezetőjük *Pesti László*.

– Minden hónap harmadik csütörtökén találkozunk egy-egy előadóst kapcsán a Halom utcai alagsorban működő Kőbányai Helytörténeti Gyűjteményben. Október 16-án Ungváry Jenő a kőbányai képes levelezőlapokról tartott előadást. Az előadóstünknek helyet adó gyűjtemény természetes gyűjtőhelye lehetne a kőbányai hagyatékoknak, adományoknak, de helyhiány miatt a meglévő anyagok is rendezetlen állapotúak. A helytörténeti gyűjtemény vezetője, *Juhász János* tartja bennünk a lelket, személyes érdeme, hogy itt még létezni tudunk. Csoportunk a magánszorgalom, tagtársaink önzetlen munkája révén működik eredményesen. Jó hírként említhetem, hogy már elkezdődött *Kádár József* belsőépítész „Kőbányai téglagyárak” című könyvének összeállítása.

-g.t.-

Katona Józsefvárosa

• folytatás az első oldalról

található. Attól lejjebb egy ülő lantos „deák” idealizált figurája látható oldalnézetből. A tábla bal alsó sarkában az alkotó neve: „*Horváth Géza szobrász*”.

Karacs Ferenc (1770–1838) térkép- és rézmetszőről több más mellett azt illik tudnunk, hogy kiváló „földrajzi abroszokat” készített iskolai használatra (is) a Jászságról és a Kunságról. Életrajzának kutatói szerint 1813-ban kiadta Magyarország földképét „*A Magyarországi ... táblája*” címmel. Otthona művészek, színészek és írók találkozóhelye volt - jegyezték fel róla. Többek között ez magyarázza azt, amire az emléktábla utal: a drámafordításokon és önálló színi darabokon dolgozó Katona „hivatalosan” 1809 és 1810 között filozófiai, míg 190 évvel ezelőtt, 1813-ban jogi tanulmá-

nyait végezte Pesten. Tudjuk azt is, hogy a huszonéves poéta és társai Karacs Mester jóvoltából rendszeresen látogathatták a Magyar Színház előadásait.

Nemzeti drámaírónk születése napján (november 11.) hagyományosan összegyűlnek a tisztelő utókor képviselői, pedagógusok és diákok, irodalmárok és egyszerű civilek a Katona József nevet viselő kecskeméti teátrum szobra előtti megemlékezésre. Milyen nagyszerű volna, ha a fővárosba szakadt kecskeméti teátrum s egyúttal a városrész színi emlékekben gazdag hagyományainak, a színházkultúrájának barátai, a mai színi- és filmes növendékek, no meg professzoraik - egyébként Márton napján – maguk is elidőznének egy főhajtásnyit az emléktábla előtt!

Dr. Kriston Vízi József

Szabaddá vált Pest-Buda

● folytatás az első oldalról

tőségét növelte királyi székhelyi szerepe is. A városi hatóság jogköre azonban akkor sem terjedt ki a teljes lakosságra, a budai királyi vár a várnagy alá tartozott.

A török hódítás idejéig forgalmas kereskedelmi központnak tekintett, 1470-től szabad királyi városi rangra emelt, majd a harcok miatt teljesen rommá vált és elnéptelenedett Pest városát kedvező földrajzi fekvése hozta vissza az ország gazdasági vérkeringésébe. A 18. század eleji Pest azonban – a mai V. kerületünk Belváros nevű területe - háromszáz évvel ezelőtti lakóinak számát és gazdasági jelentőségét tekintve alig érte el a városi szintet.

Buda és Pest polgársága saját gazdasági előnyeik és a szabad önkormányzati igazgatás megteremtése érdekében a városi lét újraindulásától kezdeményezték a városok régi kiváltságainak visszaállítását. Kérésük teljesítését már 1696-ban támogatta Eszterházy Pál, az ország nádora – eredménytelenül. Kérelmükkel 1701-ben is az országunk birtokviszonyainak rendezésével foglalkozó, 1690-ben létrehozott Újszerzeményi Bi-

zottsághoz (Neo-acquistica comissio) fordultak.

„Bizonyára kegyesen vizsgálta méltóztatik emlékezni arra a magas császári és királyi bizottság, hogy Buda, Pest, Székesfehérvár és Esztergom szabad és királyi városok már gyakorta folyomadtak a legalázatosabban aziránt, hogy régi állapotukba visszahelyeztetve, elnyerhessék a szabad és királyi városokat megillető jogokat és kiváltságaikat, urbáriumaik egyidejű kibocsátásával... ténylegesen mégsem kaptak döntést ez ügyükben...”

Kérelmükből kiderül, hogy a fenti négy szabad királyi város polgársága anyagi gyarapodását a hatalmas összegű hegyvám, a hadiadó, a katonaság állandó beszállásolása, az új pótdók igen erősen korlátozták és lakói „...ha sürgősen segítséget nem kapnak terheik könnyítése vagy előnyösebb elbíraltatásuk útján, kénytelenek lesznek hihetetlen mérvű inségükre gyógyírt keresve egyrészt eltávoznia városokból, másrészt ki kell majd menekülniük a falvakba és a mezővárosokba, ahol is sokkal jobbak a létfeltételek...”

Pest és Buda polgárai 1703 júliusa végén dőb-

bentek rá háborús övezetbe kerülésükre, amikor hírt kaptak a kecskeméti Lőrinc-napi vásár elmaradásá-

A bécsi udvar Budának és Pestnek egy napon adta vissza korábbi kiváltságait. I. Lipót diplomáikat Bécsben, 1703. október 23-án írta alá.

Pest szabad királyi város 1703. évi kiváltságlevele (Budapest Főváros Levéltára tulajdona)

ról. Rákóczi hadai uralták 1703 októberének elejére az egész Tiszántúlt, a Duna-Tisza között, a Felvidék jelentős részét, valamint az erdélyi határszél.

Pest városának kiváltságleveleiből: „Mi Leopold Isten kegyelméből választott római császár sat. e jelen oklevél által tudtára adjuk mindenknek, a kiket a dolog illet, hogy Pest városának polgárai és lakosai azon okból, mivel az említett város már előbb a többi Magyarországi királyi városok közé számláltatott legyen, mindazon szabadságokkal, sőt bővebb jogokkal ajándékozunk meg, mintsem mellyeket egyéb szabad királyi városaink akár királyi adomány, akár fennálló országos törvények szerint nyertek, s használtak, s nyilvánosan tudavoltak...”

Ugyanez Buda városánál hasonlóképpen került rögzítésre: „... el- ➔

Várostarténeti kiállítás

Kiscelli Múzeum

Új állandó kiállítás nyílt meg október 15-én a Kiscelli Múzeumban, a néhai Schmidt-kastély emeleti termeiben. A főváros régisége – Közterek és magánterek 1780–1945 című kiállítás – ahogy neve is mutatja – két részre tagolódik. Rendezői, Erdei Gyöngyi és Rostás Péter kiállításuk első részében Budapest elődtelepüléseinek koráról, Pest, Buda és Óbuda 1780–1873 közti polgári kultúrájáról tájékoztatják a múzeum látogatóit: festmények, metszetek, porcelánok, üvegpoha-

rak, ezüst ötvösmunkák és bútorok, térképek és a három település egykori céheinek relikviái elevenítik fel az egykori városok hangulatát.

Kiállításuk második része az egyesített Budapest 1873–1945 közötti történetébe ad betekintést. Nevezetes épületek, enteriőr-részletek, festmények vallanak fővárosunkról, a Budapesten élők ünnepeiről és hétköznapjairól. (Részletesebb tájékoztatás a www.btm.hu/kiscell honlapon található.)

➔ *határoztuk, hogy előbb említett Buda városunkat polgáraival, jövevényeivel és lakóival együtt előbbi jogállásába visszahelyezzük és magyar királyságunkhoz, ennek karai és rendjei közé újra besoroljuk; említetteknek ezenkívül még legkegyelmesebben megengedjük a következőket is, hogy úgy az országos törvények, valamint a többi szabad királyi városaink általános szokása szerint nekik járó összes és egyenkinti jogokkal, kiváltságokkal, mentességekkel és szabadalmakkal szabadon éljenek, azokat élvezhessék és nekik örvendhessenek.”*

A két város privilégiumlevele szinte teljesen azonos jogokat tartalmazott. Városi tanácsaik szabad királyi városi hatóságként működhettek, Buda és Pest városa

és polgárságuk összes ügyében dönthettek. Hozzájuk tartozott a város vagyonának kezelése, városi polgári rang kiadása, a városi tisztségviselők választása, a polgári és büntető igazságszolgáltatás gyakorlása, a kereskedelem, vásárok borárusítás felügyelete, az árva- és gyámhatóság működése, plébánosok megbízása. Egyedül a tabáni rákok jártak rosszul. Kiváltságait csökkentették, vallásuk miatt polgárjogot sem nyerhettek. A két város követeket is küldhetett a magyar országgyűlésbe. Saját kezükbe vehették a házaik és földjeik feletti uradalmi (földesúri) jogokat. Nyilvános adókat csak az országgal közösen róhattak ki rájuk, polgáraik minden harmincad és vám fizetése alól felmentést kaptak - a

városi adók és vámok bevételei pedig a városi fejlesztéseket tették lehetővé.

A privilégiumlevelé kiadását az ún. felszabadítási díj fizetéséhez kötötte a bécsi udvar, amely Buda esetében 8.600 forintra, Pestnél 4000 forintra rúgott. Óriási összeg volt ez – még negyedszázad elteltével is a Pest körüli területek egynegyedét (Csömört, Soroksárt, Szentmihályt, Szentlőrincet, Gubacsot és Péterit) tízezer forintért adták el. Pest kiváltságlevele kiváltsághoz Proberger Ignác, a pesti városi serfőző bérlője 2200 forintot kölcsönzött a városnak – a városi tanács ezért hálából bírójának választotta meg.

Budán a megváltás felét kis tételekben a budai polgárság adta össze, de még a már említett pesti bíró,

Proberger uram ezer forintos kölcsöne is benne volt ebben a félben. Másik felét a budai várparancsnok állta, négyezer forint kölcsönt adott a városnak. Nagylelkűsége jórészt a Budai Kamarai Adminisztráció vezetője iránti ellenszenvéből fakadt, amely korábbi ellentétüknek volt köszönhető. A kamara vezetője később sem hazudtolta meg magát - minden eszközt felhasználva akadályozta a kiváltságlevelben foglaltak életbe lépését. Tudta, hogy a korábban hozzá befolyó jövedelmek elapadása, feladatkörei megszűnése hivatalát is feleslegessé teszi. Ez azonban már egy másik történet. Az tény viszont, hogy Buda és Pest életére I. Lipót privilégiumlevele másfélszáz éven át meghatározó volt.

-gábriel-

Szent György téri történetek

Tanulmányok Budapest múltjából

Nagyszabású régészeti ásatásokra került sor 1994 és 2000 között a Szent György tér helyreállítási programjának keretében a budai Várnegyedben, kiterjesztve a feltárandó területet a Királyi Vártól egészen a Disz térig. Az ásatások eredményeit kiállításon mutatta be a Budapesti Történeti Múzeum 2002. márciusa és 2003. februárja között „A múlt rétegei” címmel. Mind a kiállításhoz, mind az ásatásokhoz kapcsolódik a BTM „*Tanulmányok Budapest múltjából*” című kiadványsorozatának most megjelent 31. kötete, amely egyben a Budapest várostörténeti monográfiái 40. kiadványa.

A kiadvány első nagyobb egységének fejezetcíme – „A múlt rétegei – A Szent György tér története” – is a kiállításra utal. Az itt közölt

tanulmányok ötvözve a régészeti, levéltári és egyéb történeti forrásokat rendkívül alapos, részletes ismeretét adják ennek a területnek. *Végh András* a geológiai adottságoktól kezdve a neolitikus előzményeken át a középkori városnegyed kialakulásáig, s annak 16. századi történetéig vezeti végig az olvasót a városrész utcáin. Ez a terület az 1944/45-ös ostromban súlyosan megrongálódott, s máig nem épült ki, így a régészek számára kivételes lehetőséget teremtett egy egész városrész teljes egészében történő feltárára. A 13. sz. közepén alapított középkori városnegyed szerkezetéről, a telekkiosztásról, az épületekről, s esetenként lakóikról kaphatunk képet az ásatások nyomán, kiegészítve a történeti forrásokkal, így szinte ma-

gunk előtt látjuk a középkori várost.

A terület 1526-tól napjainkig tartó történetével *Magyar Károly* tanulmányából ismerkedhetünk meg. Ez a történet igen változatos – a budai Várnegyed területén a Szent György tér és környéke változott a legtöbbit az évszázadok során. A középkori polgárvárost követően a katonai, védelmi funkció vált dominánssá a 18. században, átmenetileg az egyház is betelepült ide, majd a 19. században a kormányzati funkció került előtérbe, újabb építkezéseket hozva (pl. a Honvédelmi Minisztérium épülete). A Sándor-palota, a Teleki-palota és az udvari istálló épületével külön tanulmány foglalkozik *Farkas Péter*től. A Szent György tér ábrázolásainak ismertetése és a topográfiai változásokat bemutató térké-

pek, helyszínrajzok közlése teszi teljessé ismereteinket.

A kötet következő egységét a *Bencze Zoltán* vezette régészeti ásatások befejezésével közzétett előzetes jelentések adják. Még ugyan sok időt fog igénybe venni a rendkívül gazdag leletanyag részletes feldolgozása, azonban máris fontos, alapvető adatokhoz, településtörténeti, építési információkhoz juthatunk a tanulmányokból, amelyek együttesen új adatokkal alátámasztott, átfogó ismertetését adják a Szent György tér és környéke építészeti és eseménytörténetének.

A kiadványt várostörténeti tanulmányok egészítik ki, többek között a budavári klarisszáról, az 1867. és 1873. közötti budai várospolitikáról vagy a Teréz körüti Színpadról.

Gali Ágnes

RÓLUNK – RÖVIDEN

Budapesti Honismereti Társaság

Új kezdeményezéseket fogadott el a a Budapesti Honismereti Társaság elnöksége és a Városunk-Budapesti Honismereti Híradó szerkesztőbizottsága 2003. október 30-án, a Társaság székhelyén, az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben tartott összehívott ülésén. Ezen az ülésen került sor ünnepélyes keretek között a Honismereti Szövetség emléklapjainak átadására *Prímajer Mária* és *dr. Sipos Lajos* számára, akik a nyári nyíregyházi Honismereti Akadémián ezeket személyesen nem tudták átvenni.

A Társaság titkára, *Gábrriel Tibor* ismertette a Budapesti Históriak előadóst sorozat idei alakulását, bemutató 2003. évi sajtóvisszhangját. Javasolta, hogy a Társaság bevételei

ne csupán egy lábon (pályázati támogatások) álljanak, de egyéb szolgáltatásokból is törekedjen bevételre. Társaságuk elnöke, *Breinich Gábor* az elnökséggel egyetértve kívánatosnak tartotta egy Budapesti Helytörténeti Évkönyv kiadását 2004-ben, mely a Budapesti Históriak 2003. évi előadásait és a Budapest helytörténetével foglalkozó fővárosi civil szervezetek, közgyűjtemények adattárát tartalmazhatná. Finanziális háttérét pályázati támogatás, előfizetők toborzása és egy jótékonyági bál bevételei adhatná. Ez utóbbi Históriai Bál néven a februári farsangi időszakban lenne időszzerű, célzott közönségre a főváros történelmi múltjával foglalkozók (a szakma és a kerületi lokál-

Köszönet támogatóinknak

Lapunk 2003. évi négy számának megjelenését néhez anyagi helyzetük ellenére önzetlenül támogatták *Belváros-Lipótváros, Ferencváros, Kőbánya, Újpest* önkormányzatai és a XV. kerület polgármestere, *Hajdú László*, valamint a *Fővárosi Önkormányzat Civil Szervezetek és Társadalmi Kapcsolatok Bizottsága*. A tevékenységünkkel rokonszenvezőktől is az adójuk 1 százalékanak felajánlásával 2003. évben 61.904 forint támogatást kaptunk. Adományukat a Városunk mostani számának elkészítésére használtuk fel.

Ingyenes kiadványunk idei számainak megjelenése támogatóink és az írásaikat ellenszolgáltatás nélkül felajánló szerzőink érdeme, akiknek ezúton is köszönjük önzetlen segítségét.

Budapesti Honismereti Társaság

patrióták, vállalkozók) lehetnének. Az elnökség egyben folytatni tervezi az eddig sikeres Budapesti Históriakat és a Városunk kiadását.

A Városunk szerkesztőbizottsága – több más javaslat mellett – a következő évi számokban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár alapításának jövő évi százéves év-

fordulójáról, Budapest Főváros Levéltára új helyre költözéséről, a kerületekből fővárosi, vagy nemzetközi színre lépő kerületi helytörténeti kiállítások bemutatásáról határozott és javasolta a Budapesti Honismereti Társaságnak egy helytörténeti kutatásokat segítő módszertani füzet elkészítését és kiadását.

Budapesti Históriak

A cinkotai Szerb Antal Gimnázium díszterme adott helyet november 5-én a Budapesti Históriak nyári szünet utáni első előadásának. Tágas, trópusi növényzettel bőkezűen díszített terem, vendégváró házigazdák üdvözölték a főváros különböző kerületei helytörténettel foglalkozó civil szervezeteinek képviselőit és az előadásokra ugyancsak kíváncsi XVI. kerületi szervezetek tagjait.

Színesen előadott, érdekesítő előadásában számolt itt be *Lantos Antal* helytörténész, kerületi képviselő Rákosszentmihály történeti múltja kutatása közben szerzett meglepő tapasztalatairól, a forráskritika fontosságáról. Ezt követően az Időutazók Társasága szervezője, *Benedek Ágnes* ismer-

tette a fővárosi szinten is teljesen újszerű kezdeményezésüket, a kerületben szervezett fizetős buszos kerületnézések tapasztalatait.

Számukra is meglepő módon igen nagy érdeklődés kíséri az alkalmanként két és fél órás időtartamú „idegenvezetéseiket”, amelyet

egy kedves kis prospektusban is népszerűsítene – idén már 13 utat szerveztek 2000 résztvevővel. Szó esett a kerületi önkormányzat támogatásával megjelenő Kertvárosi Helytörténeti Füzetekről, tervezett következő számaikról. Az előadóst résztvevői ezt követően megtekintették a gimnázium iskolatörténeti kiállítását és a Szerb Antal jubileum kapcsán létrehozott igen nívós Szerb Antal kiállítást. A más kerületekből érkezőknek még a Batthyány Ilona Általános és Községi Iskola alagsorában elhelyezett Cinkotai Néprajzi Gyűjteményt is bemutatták az iskola igazgatójának tárlatvezetésével. Az itteni gazdag tárgyi anyag a létrehozandó kerületi helytörténeti gyűjtemény alapját fogja képezni.

Budapesti Históriak

Minden hónap első szerdai napján,
délután 5 órai kezdéssel!

December 3.

— *Bútorművészet a gótikától a biedermeierig* – tárlatvezetés

— *A Szent Korona Promontoron*

Előadó: *Bartos Mihály* helytörténész

— *Műhely: a Savoyai Jenő Asztaltársaság tevékenységéről*

Előadó: *Garbóci László*, az Asztaltársaság elnöke

Helyszín: a Nagytétényi Kastélymúzeum Díszterme
(Budapest, XXII. kerület, Kastélypark u. 9/11.)

Az előadóestek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, azokra előzetes bejelentkezés nem szükséges.

Budapest térképeinek katalógusai

kötetében. Szerkesztői tízeves kutatómunkájának köszönhetően a fővárosi és országos levéltárak, könyvtárak és múzeumok mellett egyéb közintézmények (egyetemek, történeti kutató intézetek) birtokában lévő térképek adatait is tartalmazza. Kiadványunk elején útmutató igazítja el az olvasót a katalógus használatában.

rajzolókat. Kiadványuk első kötete 33 színes, illetve fekete-fehér illusztrációt tartalmaz, általános ismertetőjét rövidítés- és irodalomjegyzék egészíti ki.

Az első kötet az 1660 és 1873 közötti, a második kötet 1873-tól 1949-ig tartó időszak, a kiadvány harmadik része az 1950 és 2000 között készült térképeket tartalmazza. Térképészeti leírást, lelőhelyet és adattári számot tartalmaz egy-egy szócikkük a címszavak mellett. Ez a gyakorlatilag öt kötetes kiadvány elsőként rendszerezi a főváros egészére vonatkozó ábrázolásokat.

A szerkesztők, *Fabó Beata* és *Holló Szilvia Andrea* munkája jelentős segítséget nyújt a településtörténet kutatóinak, a helytörténészeknek. Katalógusuk árusításáról Budapest Főváros Levéltárában kaphatnak tájékoztatást az érdeklődők.

szm.

Időrendi sorrendben közli az 1660–2000 között Nagy-Budapest területéről készült térképeket a Budapest Főváros Levéltára kiadásában most megjelent hézagpótló „*Budapest térképeinek katalógusa*” – három korszakra bontott öt

térképek típusait, jellegét megkülönböztetve ismertetik az egyes dokumentumokat. Külön jellemzik egy-egy intézmény gyűjtőkörét és gyűjteményeit. Történeti áttekintést nyújtanak a térképészetről, név szerint említve a kiadókat, térkép-

Meghívó

a **HISTÓRIÁS BÁLRA**
amelyet a **Budapesti Honismereti Társaság**
játékonysági céllal
2004. február 14-én
szombaton, 20 órai kezdettel tervez megrendezni a Budavári Önkormányzat Aulájában.

A farsangi bálba a BHT tisztelettel meghívja a főváros és elődtelepülései történeti múltjával foglalkozó szakembereket, helytörténészeket, kerületi lokálpatriótákat és vállalkozókat, tekintet nélkül arra, hogy ki milyen területen segíti Budapest értékeinek ápolását és megőrzését.

A Földházi Táncciskola versenytáncosainak bemutatója, svédasztalos meleg és hideg ételek, pezsgők és válogatott borok, L. Kecskés András lantművész és együttese régizenei koncertje színesíti a báli programot, melyen hajnali 4 óráig a zenét öttagú tánczenekar adja.

Részvételi díja 12.000 Ft/fő. A bál nyereségét a Budapesti Helytörténeti Évkönyv 2004. évi megjelenésére fordítjuk, amelyet a bálzók a később térítésmentesen megkapnak.

A meghívókat a Budapesti Honismereti Társaság székhelyén, az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben (1043 Budapest, Berda József u. 48., nyitva hétfő kivételével minden munkanapon 10-17 óra között) lehet megrendelni, majd január 10-től átvenni. A megrendeléseket a mellékelt jelentkezési lapon személyesen, ill. posta útján, vagy a nyitvatartási idő alatt a jelentkezési laphoz hasonló tartalommal a 370-0652-es faxon, vagy a bht@dpg.hu e-mail-en kérjük.

Beküldendő:

Budapesti Honismereti Társaság
1043 Budapest, Berda József u. 48.
Tel./fax: 370-0652, E-mail: bht@dpg.hu

Beküldési határidő: december 15.

JELENTKEZÉSI LAP

Megrendelem a 2004. február 14-i **HISTÓRIÁS BÁL** meghívóját.

Név:

Postacím:

Telefon: Mobil:

Fax.: E-mail:

Igényelt meghívó: azaz fő számára. (Négy vagy több fő esetén kérésre külön asztalt biztosítunk.)

Fizetési mód: személyesen készpénzzel csekket kérek
átutalási számlaszámot kérek

Megrendelt meghívó(k) átvétele:
személyesen veszem át fenti címre kérem postázni

(A megfelelő karikát x-el kérjük áthúzni! A bejelentkezési lap másolással sokszorosítható.)

Budapest, 2003.

.....
aláírás

Tabáni Helytörténeti Gyűjtemény és Dokumentációs Központ

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Jankóné Pajor Ildikó,
tel.: 201-7093, cím: 1013 Bp.,
Döbrentei u. 9., nyitva: Sze., P., Szo.:
14-18, V.: 11-18 óra

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)

Vezető: Dr. Újvári Ágnes, tel.: 250-1020,
cím: 1033 Bp., Fő tér 1., nyitva: K-
V.: 10-18 óra

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne,
tel.: 370-0652, cím: 1043 Bp.,
Berda J. u. 48., nyitva: K-P.: 10-17,
Szo.: 10-14 óra, zárva: 07. 01. – 08.
31.

Józsefvárosi Helytörténeti Alkotóműhely

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Piliinyi Péter
tel.: 313-0298, cím: 1083 Budapest,
Szigony u. 39., nyitva: K., P. 14-16
óra

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420, cím: 1093 Bp., Pipa
u. 4., nyitva: K-P.: 10-16 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász János, tel.: 261-5569,
cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b.,
felújítás miatt zárva.

Alberfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum

Vezető: Beleznay Andor, tel.: 208-
6635, cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K-Cs.: 16-18 óra,
zárva: 07. 01. – 08. 31., és egyéb
iskolai szünetekben is.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. György Lajosné, tel.:
365-6126, cím: 1117 Bp., Erőmű u.
4., nyitva: Sze.: 15-18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria

Vezető: Dr. Gergely Katalin, tel.:
201-6607, cím: 1122 Bp., Városmaj-
or u. 16., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-18
óra., zárva: 07. 18. – 08. 15.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász Katalin, tel.: 349-
1501, cím: 1132 Bp., Váci út 50.,
nyitva: K-Cs.: 10-18 óra, zárva: 06.
17. – 08. 11.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: Mojzes Ildikó, tel.: 419-
8216, cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út
81., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-14,
Sze.: 14-18 óra, zárva: 07. 29. – 08.
27.

Erdős Renée Ház

Vezető: Bakonyvári M. Ágnes, tel.:
256-6062, cím: 1174 Bp., Báthory u.
31., nyitva: K-V.: 15-18 óra.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Frank Gabriella, tel.: 290-
5629, 295-0877, cím: 1181 Bp.,
Kondor Béla sétány 10., nyitva: H-
Cs.: 8-16, P.: 8-13 óra, zárva az
iskolai tanítási szünetek idején.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-
1619, cím: 1191 Bp., Fő u. 38.,
nyitva: K-P.: 14-18, V.: 10-16 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: Dr. Bogvirka Emil, tel.: 283-
1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K-V.: 10-16 óráig, zárva: 07.
10. – 09. 15.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sárkány István, tel.: 276-
7343, cím: 1211 Bp., Szent Imre tér
3., nyitva: téli időszakban K-V.: 9-17,
nyári időszakban K-V.: 10-18 óra,
zárva: 07. 01. – 08. 31.

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

Vezető: Garbóci László, cím: 1222
Bp., Veréb u. 4., (Kulcs a Mező u. 52.
sz. alatt, Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona, tel.: 287-0083
cím: 1238 Bp., Sztás u. 105., nyitva:
K-Szo.: 14-18 óra, zárva: 06. 19. –
08. 10.

Budapest történetének válogatott bibliográfiája XIII.

Zsidi Paula: Aquincum polgárvárosa az Antoniusok és Severusok korában. – [Budapest] : Enciklopédia, 2002. – 165, [2] p., [16] t. : ill. – (Mouseion ; 5.)

Noszlopi Németh Péter: Az Árpád-kori Buda nyomai a Pilisben / [dok. Bradák Károly]. – 2. kiad. – Budapest : Püski, 2003, cop. 1998. – 127 p. : ill.

Erdei Gyöngyi: Műpártoló Budapest : 1873–1933. – Budapest : Városháza, 2003. – 242 p. : ill. – (A város arcai)

Buza Péter: Túlparti látomás: séta az időben, a budai Duna-soron. – [Budapest] : Városháza, 2002. – 186, [5] p. : ill.

K. Végh Katalin: A Budapesti Történeti Múzeum az alapítástól az ezredfordulóig. – Budapest : BTM, 2003. – 239 p. : ill. –

(Monumenta Historica Budapestinensia ; 11.)

Ma már csak emlék? : Budapest, 1952-1975 / [vál. és szerk. Gera Mihály] ; [a fényképeket Bara István et al. kész.] ; [előszó Esterházy Péter]. – [Budapest] : Városháza, cop. 2002. – 132 p. : ill. – Fotóalbum

A régi és az új Erzsébet híd / [szerk. Földi András, Hegyiné Déri Erzsébet, F. Dózsa Katalin]. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2003. – 175 p. : ill. – Kiállítás a Budapesti Történeti Múzeumban, 2003. okt. 10. – 2004. febr. 9.

A budapesti mozi 100 éve / [a kiállítást rend. Lencső László] ; [a katalógust írták Bor Ferenc et al.] ; [szerk. Fehérvári Zoltán]. – Budapest : Ernst Múz., [2001]. – 359 p. : ill.

Viczián János: Diákélet és diákegyesületek a budapesti egyetemeken, 1914-1919. – Budapest : ELTE Lvt., 2002. – 354 p. ill. – (Felsőoktatástörténeti kiadványok ; 2.)

Dulovits Budapestje : emlékkiállítás a fotóművész születésének 100. évfordulója alkalmából a Mai Manó Házban, 2003. április-június. – [Budapest] : Hogyf Editio, cop. 2003. – XXXII t. : ill.

Gyulai Béla: A felnőttek oktatása és a Budapesti Népoktatási Kör története. – Reprint kiad. – Bp. : Orsz. Közoktatási Intézet, 2002. – 89 p. : ill. – (A magyarországi felnőttoktatás múltja)

Tóbiás Áron: Fellegvár. A Magyar Rádió regénye : Emberek, történetek, dokumentumok, 1925-1945. – Budapest : Magyar Rádió Közalapítvány, 2003. – 430 p. : ill.

Zuglói lexikon / [főszerk. Fodor Béla] ; [...írták Horváth Tamás et al.] ; [közread.] Herminamező Polgári Köre. – Bp. : Dinasztia Kiadó, 2003. – 2., átdolg. kiad. – 239 p. : ill.

Németh Marietta: A Margit-sziget története. – Budapest : József A. Művelődési Közp. Helytörténeti Gyűjteményének Klubja, 2002. – 28 p. : ill.

Józsefváros vendéglátói a századforduló idején / [az anyagokat gyűjt. Balog Géza ; szerk. Drégelyi István]. – Bp. : Józsefvárosi Vállalkozásinformációs Alapítvány, 2002. – 156 p. : ill.

Joó Ernő: A budafoki dunai hajóalmok és vízi molnárok története. – Bp. : Budafoki Péter-Pál utca és Környéke Polgári Kör, 2002. – 43 p. : ill.

Összeállította: Gali Ágnes

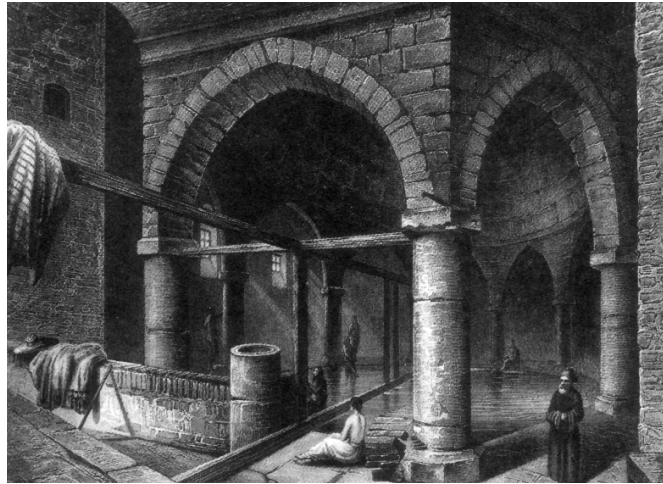
Buda városa gyógyfürdőiről

A török fürdőtől a fürdővárossá válásig

Buda őskor óta ismert forrásai északról dél felé haladva egymás után következnek a Római fürdő és az óbudai Árpád forrás 19–22 fokos langyos vizei, a Felvizek, Lukács, Császár fürdők térségének meleg forrásai a Király, a Malomtó, a Római és a Török forrás. Majd a Gellérthegy lábánál a Rác fürdő Nagy forrása, a Rudas fürdő 15 forrása és a Gellért fürdő forrás csoportja. Mint eresz alá rakott fecskefészkek tapadtak a budai hegyekhez az első, és második kerületi fürdők, uszodák. A Rózsadombhoz a Lukács, a Császár fürdő és a Komjádi uszoda. A Várhegyhez a Király fürdő, a Gellérthegy lábához a Rudas és a lejtős Tabánhoz a Rác fürdő.

A török kori fürdőépítés és fürdőkultúra emlékét a Rudas, a Rác, a Király és a Császár fürdő ma is használatos kupolával fedett medencéi őrzik.

Buda visszavívását követő közel másfél évszázad egyes kezelése mellett működtek az al- és felvizi für-

A Rudas fürdő a 19. században (Acélmetszet Ludwig Rohbock rajza alapján)

dők. Igazi fellendülés a nemzet megújulását hozó reformkorral kezdődött, amikor tisztálkodás, gyógyászat mellett a kibontakozó közéletet is szolgálták a bővülő, épülő fürdők. Ebből a korból maradt ránk a Király fürdő 1826-ban, a

Rudas fürdő 1832-ben és a Császár fürdő 1806-1848 között emelt klasszicista épületszárnyai. A Császár fürdő helyiségeiben és diszudvarán majálisokat és bállokat rendeztek, ott látta meg először Széchenyi Ist-

rásokban gazdag Gellérthegy és környékének, a Rózsadombnak és a Vizivárosnak rendezését, a hévforrások védelmét, gyógyvízzé minősítését.

A kiegyezést és Pest – Buda – Óbuda egyesítését követően a főváros világvárossá fejlődésének fontos állomásai voltak a fürdőbővítések, építések, termálkútfúrások.

A fürdők szomszédságában szállodák, gyógyintézetek épültek. A fejlődő balneotechnika kádfürdővel, iszapfürdővel, inhaláló és ivókúrával bővült. Gyógyfürdőink a budapesti értelmiség, polgárság kedvenc találkozó helyévé váltak. De kedvelte a végnapjait élő dzsentrivilág, látogatták a gőzfürdőket átmulatott éjszakák után a nagyváros bohémjei, „rossz fiúi – rossz lányai” is.

A testkultúra és a sport előtérbe kerülését uszodaépítések jelezték. Előbb az 1860-as években a Császár fürdő hölgy és férfi uszodája, majd az 1880-as években a Lukács, 1896-ban a Rudas fürdőben megépült uszoda.

Az 1913-ban felépült Széchenyi fürdő, majd 1918-ban részben elkészült Gellért fürdő használatbavételéig a Lukács gyógyfürdő volt a főváros legtöbb vendéget fogadó létesítménye.

A Lukács, a Császár fürdő és uszodának és a velük közös forrásokból táplált Király fürdő, de a távolabbi Rudas fürdő és uszoda gyógyvizének összetétele hasonló. Nátriumot, fluoridiont tartalmazó kalcium – magnézium – hidrogén-karbonátos és szulfátos radioaktív hévíz. Melyet a jól képzett fürdőorvosok mozgásszervi, izületi, reumatikus és porckorong megbetegedések gyógyítására ma is javasolnak.

Dr. Bolla Dezső

Jókai Mór: Kertészgazdászati jegyzetek

Budapest Hegyvidék Önkormányzata – Nap Kiadó

„Mikor az én svábhegyi telkemet megvásároltam Schweitzer hegedűgyárostól, házasul 2200 forintért, akkor azon nem volt egyetlen egy gyümölcsfa sem. Tavaly kínáltak már ezért a kertemért épületestül harmincezer forintot. De hát nem adom el.” – írta Jókai 1896-ban.

A máig legkedveltebb íróink közé tartozó szerző fél évszázadig élvezte svábhegyi birtokának paradicsomi hangulatát, ahol a város zajától távol szabadon csaponghattott képzelete. Kitűnő lehetőséget adott a Költő utcai kert a fizikai munkában való felüdülésre. Bizonyosság rá néhány fénykép és az itteni tapasztalatait csokorba gyűjtött, újból frissiben kezünkbe vehető topográfiailag tetszetős könyvecske, mely alig ismert oldaláról mutatja nagy mesemondónkat. Lapjait forgatva, a gyümölcsfák és szőlőtőkék között máris ott hajla-

dozik Jókai oltókéssel és metszőollóval a kezében. Ha túlmérgezett világunkból vissza szeretnénk térni a természet adta lehetőségekhez, kitűnő útmutatót találunk napjainkra aktualizálhatóan e sorok között. Jókainak sok öröme telt a svábhegyi szőlőjében, az idilli szüreteknek azonban véget vetett a filoxéra. Megálmodott hőseit követve ő is következetesen szembe szállt a természet sorscsapásaival. Szakkönyvekkel és ellenálló szőlőfajták segítségével újjá teremtette a kertjét.

„...hadd szóljak rólatok, leghívebb munkatársaim, segítőim, gyámolítóim: édes zöld fáim! Akiket ültettem, magjáról neveltem, ojtva idomítottam... Ha egyszer valaki idejön azt kérdezni, miért tudtam többet dolgozni nyáron, mint télen, mondjátok el neki, hogy ti is ott voltatok akkor.”

K.Zs.

Határon Túliak Szere 2003

Lánchíd Kör

A Budapest I. kerületében működő Lánchíd Kör kilencedik alkalommal látott vendégül határon túli magyar fiatalokat. Táboruknak, a *Határon Túliak Szerének* résztvevőivel megismertették Magyarországot, a magyar kultúra, az élet és számos ezekhez kapcsolódó terület érdekességeit. A tábor helyszínei Budapest, Esztergom, majd Eger és környéke volt. Budapesti tartózkodásuk alatt délelőtt városnézésen, múzeumlátogatáson vettek részt, délután történelmi előadásokat hallgattak meg. Vidéken a környék művelődéstörténeti emlékeit járták be.

A diákok fogadására, eligazítására június 29-én, az óbudai Márton Áron Kollégiumban került sor. Az erdélyi Székelyudvarhely Tamási Áron Gimnáziumát három IV. évfolyamos lány, két negyedikes és egy másodikos fiú képviselte. A felvidéki Galánta Kodály Zoltán Magyar Tanítási Nyelvű Gimnáziumából két fiú, a délvidéki Újvidék egyeteméről két II. évfolyamos egyetemista lány (jogász, vegyész) érkezett a táborba.

A fővárosi séta a margitszigeti *Szt. Margit emlékhely* megtekintésével kezdődött, majd a gellérthegyi Sziklakápolnába látogatott el a csoport.

A megnyitón *dr. Mojzes Imre* egyetemi tanár, a kör elnöke az információs társadalomról tartott előadást, majd *dr. Hegyi Klára* történész „Erdély és a törökök” viszonyát mutatta be a hallgatóságoknak.

A tábor a *Rákóczi-szabadságharc kitörésének 300. évfordulója* köré szerveződött. Szerepelt a program-

ban a Magyar Nemzeti Múzeum *Rákóczi kiállítás*a megtekintése. Két előadás is ehhez témához nyújtott bővebb ismereteket a diákoknak: *Mészáros Kálmán* fiatal hadtörténész, kutató a Rákóczi-szabadságharc okairól, kibontakozásáról, II. Rákóczi Ferenc fejedelem neveltetéséről, alakjáról beszélt. *Kis Domokos* történész Rákócziról és bujdosó társairól tartott előadást. *Dr. Gergely Attila* tudományos kutató „Integráció és identitás” témában készítette gondolkodásra a fiatalokat. A fővárosi programban az Országház, és az ott elhelyezett Szent Korona megtekintése következett, majd ellátogattak a Batthyány Örökmécseshez. A Szent István Bazilika Szent Jobb Kápolnájában első királyunk ereklyéje előtt hajtottak fejet és sétáltak a budai Várban is. Megtekintették a Mátyás-templomot, a Magdolnatornyot, Abdurahman basa síremlékét.

Egerben, a tábor egyik helyszínén

A diákok rengeteget jegyzeteltek, kérdeztek, figyeltek, vitába is keveredtek! A tábor ideje alatt kapott ismeretek megerősítették magyarságtudatukat, a szélesebb értelemben vett hazához való kötődést. „Kis csapatuk” hamar összetartozó „nagy családdá” vált. Ezt bizonyították mindennapos megnyilvánásaik és az értékelő zárőnnepély.

A táborzárást szintén Budapesten, a Magyar Kultúra Alapítvány székházában tartottuk. Itt *Szilaveczy Csilla* alapítványi titkár köz-

reműködésével már a kezdetek óta szívesen fogadják csoportjainkat. A táborzárásra *dr. Halzl Józsefet*, a Rákóczi Szövetség elnökét hívtuk meg, aki a státusz-törvény fiatalokat érintő változásairól adott tájékoztatást.

Ezután a fiatalok kedves, énekes-verses műsort adtak elő, majd együtt megtekintettük a „Rákóczi- és kuruc emlékhelyek Európában” című fotódokumentációs kiállítást a Magyar Kultúra Alapítvány székházában.

Kiss Turay Éva

Dr. Meskó Sándor

(1921–2003)

A kiskőrösi temető ravatalozójában, szeptember 27-én búcsúztunk el dr. Meskó Sándortól, a nyelvtudományok kandidátusától, a Budapesti Honismereti Társaság egyik alapító tagjától.

Életútja mindenkor szorosán kötődött a fiatalabb nemzedék oktatásához. Sopronban evangélikus tanítóképzőt, Szegeden a tanárképző főiskola történelem-magyar szakát, az ELTE BTK-n az orosz nyelv és irodalom szakot végzett el. Harmincöt éven át a budapesti Műszaki Egyetem Nyelvi Intézetében oktatott – közben egyetemi doktor, majd a nyelvtudományok kandidátusa lett. A fővárosért kifejtett tevékenységéért 1978-ban elnyerte a „Budapest-

ért” kitüntetést. Az MTA köztestületi tagja volt és tudományos minősítő bizottsága megbízásait haláláig teljesítette.

Nyelvészként végzett munkája mellett tartotta a kapcsolatot szülőhelyével: elsőként foglalkozott a kiskőrösi határ helyneveivel, majd szerkesztésében jelent meg 1989-ben Kiskőrös helytörténeti monográfiája.

Honismereti Akadémiáink rendszeres résztvevője volt – egészségének romlása miatt az utolsó két évben azonban már nem hallhattuk ott halk beszédjét. Kiskőrösön született és Kiskőrösre tért meg nyugodni. Szeptember 10-én távozott el közülünk. Emlékét kegyelettel őrizzük.

„Igazi méltatás a múltakban nem adatott meg Heltainak. [...] Nem mintha pályája nem lett volna gazdag sikerekben: színdarabjait többnyire meleg elismeréssel köszöntötte a színházi kritika s lelkesen a színházi közönség; egy-egy kötet regénye, elbeszélése mindig elfogyott annyi példányban, amennyinél egy

Heltai Jenő breviárium I-II.

Budapesti Negyed

kiadó bőven megtalálja számadását...” – írta Fenyő Miksa, a Nyugat folyóirat szerkesztője Heltai – nekrológiájában. De ugyanezt idézte a Budapest Főváros Levéltára kiadásában megjelenő Budapesti Negyed Heltai Jenő breviárium – I. című száma előszava, melyet Győrei Zsoltnak, a két kötet szerkesztőjének köszönhetünk.

Igen érdekes és újszerű kezdeményezésként nem csupán Heltai szemelvényekkel találkozhatunk válogatásában, de a Heltai életében megjelent cikkek, kritikák is olvashatók itt. Mindkét kötet szerkesztése és kivitelezése a Budapesti Negyedtől már megszokott,

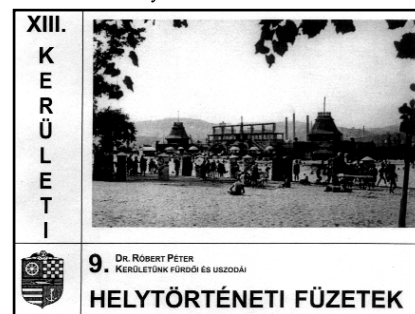
igényes színvonalú tanulmánykötetet eredményezett. Újszerű megoldással a két kötet végén szereplő Jegyzetek alkotják egyben a tartalomjegyzéket is – jelleükönél fogva ez utóbbinál jóval részletesebb tájékoztatást

nyújtván az egy-egy oldalon olvasottakról. Győrei Zsolt és szerkesztő munkatársa, Márton Andrea gondos munkája eredményként egy olvasmányos kiadvány született meg Heltai Jenő életművéről. Kiadványuk hátsó borítójáról még azt is megtudjuk, hogy a sorozat következő száma „A farkasréti temető” címet fogja viselni.

Kerületünk fürdői és uszodái

XIII. Kerületi Helytörténeti Füzetek

Az Angyalföldi József Attila Művelődési Központ Helytörténeti Gyűjtemények Klubja a kerületi önkormányzat Oktatási, Kulturális és Sport Bizottsága támogatásával idén megjelentette kilencedik helytörténeti füzetét. A kerületünk fürdői és uszodái címet viselő kis kötet szerzője dr. Róbert Péter. Tanulmánya elején a

margitszigeti fürdőről, a szigeti Grand Hotelről, ismertebb nevén „Termálszállóról”, az 1930-35 között elkészült és folyamatosan bővített Nemzeti Sportuszodáról,

'56-os kiállítás Kispesten

A kiállítást az '50-es éveket idéző személyi kultusz és a rendszer bemutatásával kezdjük. Az első tabló a világtérképen az 1/6 részt uraló Szovjetuniót mutatja, Sztálint és a címet. A magyarországi sajtók fejlécén felírás: Világ proletárjai egyesüljete! A térképen bejelölve a felkelésben élenjáró Berlin (53) és Poznan (56). Az '56-os magyarországi események: Petőfikör, Irodalmi Újság és a pontokba szedett követelések 48-as mintára, s készülődés a Lengyelország melletti felvonulásra. A MDP Politikai Bizottsága nem engedélyezte a felvonulást. Az ifjúság azonban nem módosítja a felvonulási tervet: gyülekeznek a bölcsészek a Petőfi-szobornál, a műszaki egyetemisták a Műegyetemen. Együtt vonulnak fel a Bem-szoborhoz, ahol beszédek és a Talpra magyar – Sinkovics

Imre előadásában – hangzott el. A laktanya ablakában a katonák meglobogtatják a lyukas zászlót...

A következő tablón a Kossuth téri eseményt, Nagy Imrét, a Sztálin-szobor döntését és a csillagok leszedését mutatjuk be.

Több tablókép ismerteti a Kossuth téri eseményeket, a körúton és a Köztársaság téren történeteket.

Október 28-án győz a forradalom! A harcok és az orosz tankok helyét járőrök és a vidékről küldött élelmiszer osztása veszi át. Vidék ezzel támogatja a forradalmat. A harcolókat! Az utcán ládát helyeznek el adományok gyűjtésére. A kitört kirakatok őrizetlenül tártognak, és nem hiányzik onnan semmi!

Utolsó tablón a letartóztatottak és a többszáz kivégzett nevét olvashatja a látogató. Egy kis imahely és mécses a mártírokért, a kis

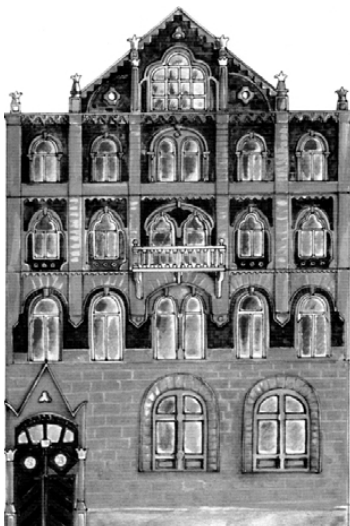
az 1919-től már működő, de strandként a fővárosi létesítmények sorába igazán 1921-től belépő Palatínusról, az 1873-74-ben elkötört, feltehetően már a rómaiak által is fürdőzésre használt Fürdő-szigetről olvashatunk. A sziget után sorra veszi a vele szembeni, pesti oldal fürdőit. Megismerhetjük általa az Elektromos uszodáját, a tripoliszi tisztasági-, vagy népfürdőt, az 1948-ban megnyitott Dagály strandfürdőt és a kerületben lévő Thermal Hotel Heliát egyaránt. A kis kötet legvégén Rumbach Sebestyén fürdőjének – a Nyugati pályaudvar és az Állatkert építkezései miatt ma már nyoma sincs –, Pest városa sokáig első és egyetlen gyógyfürdőjének állít emléket.

A XIII. kerület múltjának méltó őrzői ezek az olvasmányosan megírt helytörténeti füzetek, melyek szerzői a városrész hagyományait ápoló lokálpatrióták. Szerkesztősege tagjainak (Bárczy István, Bogyó László, Jelenics József, Juhász Katalin, Kovács Piroska, Németh Marietta, Nieder István, dr. Róbert Péter, Solymosi Antalné, Szalma Mária) ezúton gratulálhatunk eddigi munkájukért, sok sikert kívánva egyben a folytatáshoz.

fogház fényképe, priccs és vaskeret látható. Bemutatjuk a barikád köveit, a Sztálin szőnyeget, a Molotov

koktél, tányérokba és palacsintásütőből készített „tányéraknát”.

Csukás Irén

„Múteremház 1898–1998” című füzetük

Ez az ezerszer áldott Józsefváros – Fejes Endre szavaival élve – tulajdonképpen Budapest kulturális centruma volt az 1900-as években, és ma is az még részben – ennek megerősítését tűzte ki célul a Budapesti Városvédő Egyesület Józsefvárosi Csoportja.

Kevesen tudják, hogy a kétszáz éves Józsefváros egy részét Palotanegyed névvel is illetik a szakembe-

Városvédők Józsefvárosban

rek. A Nemzeti Múzeum és az első Nemzeti Színház épülete köré építették pompás palotáikat a hazai arisztokrata családok. Kiállításokon mutattuk be ezt és kis könyv is készült erről. Az is kiderült, hogy igen sok író, költő lakott itt és dolgozott a kerületünkben. Megszületett a könyv „Írók, költők a Józsefvárosban” és a kiállítás is a fotókkal. Igen sok védett épület lelhető fel nálunk, 31 építész portréja és épülete szerepel az újabb könyvben. Aztán Zsolnay épületkerámia a Józsefvárosban: kiállítás és könyv született erről.

Nemrég készült el a „Józsefvárosi orvosok, kórházak, klinikák” című hatalmas kötet – városrészünk-ből indult el a hírnév útján Szent-Györgyi Albert, Semmelweis Ignác...

Ezek a fényképek a polgármester figyelmét sem kerültek el. Most az önkor-

mányzat épületében, a folyosókon díszlenek.

De más elfoglaltságunk is van. Havonta összegyűjünk és egy-egy kiváló művészettörténész, vagy más szakember előadását élvezzük. Vagy sétát teszünk fontos tárlatok megtekintésére: így került sorra Róth Miksa háza, vagy a múteremház a Józsefvárosban, ahol híres emberek éltek alkottak: Maróti Géza, Csorba Géza, Kós Károly, Ferenczy Béni, Martsa István... ahol az ember a művészet illatát éri.

M. Szűcs Ilona

Géza fejedelem szobra a józsefvárosi Rezső téren

Orvoslás a Rákosmentén

Kiállítás az Erdős Renée Házban

Fővárosunk egyik peremkerületének, a XVII. kerület egykori elődtelépülései egészségügyének történetéről nyílt meg november 8-án az Erdős Renée Ház kiállítása. A közművelődési intézmény – közérdekű muzeális kiállítóhely és helytörténeti gyűjtemény - munkatársai Ádám Ferenc történész-muzeológus és dr. Dombóvári Antal helytörténész gondos munkáját díszéri rendezése.

Egyedi témájú, fővárosi szinten is érdeklődést keltető kiállításuk azonban nem valósulhatott volna meg a kerület egészségügyéhez kapcsolódó emberek segítségével nélkül. A kiállított tárgyak bemutatása Mácsány Miklósné védőnőnek, Paulik Istvánnénak, Nagy Elődnek, a Rákoshelyi Polgári Körnek és még sok más, a kölcsönzés nehézségeit vállaló lokálpatriótának az érdeme.

Rákócziról gyerekszemmel

A Rákóczi szabadságharc kezdetének 300 éves jubileumáról emlékezett meg a *Teleki Sámuel Kulturális Egyesület* gyermekrajz kiállítás szervezésével. Több mint hetven képet tekinthettek meg a kiállításuk október 28-án tartott megnyitóján az Újpest Galériába látogatók, melyet a szintén újpesti Szűcs Sándor Általános Iskola énekkarának és színjátszóinak műsora kísért. Az ifjú alkotók között

szép számmal voltak a határainkon túli magyarság képviselői. A II. Rákóczi Ferenc élete és szabadságharca címet viselő gyermekrajz pályázat válogatott anyagából összeállított tárlat a civil szervezet, az Ady Endre Művelődési Központ, az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény és az Újpest Galéria összefogásának köszönheti megvalósulását. Kiállításuk november 2-ig volt megtekinthető.

F.: Budapesti Honismereti Társaság

1043 Budapest,
Berda József u. 48.

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjaiban. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Kulturális Alapprogram Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Szakmai Kollégiuma, a Fővárosi Önkormányzat Civil Szervezetek és Társadalmi Kapcsolatok Bizottsága és a budapesti kerületek önkormányzatainak támogatásával jelenik meg.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság: Ádám Ferenc, Breinich Gábor, Buda Attila, Sándor P. Tibor, Sipos András,
Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum.
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652)
Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273